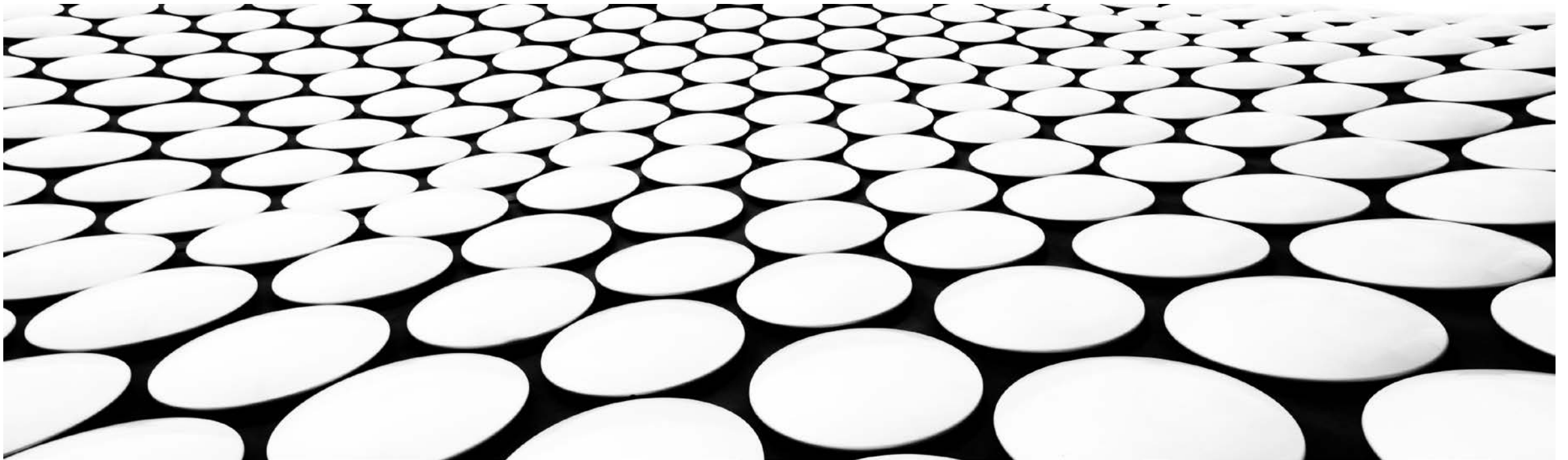

Izv. prof. dr. sc. Tomislav Karlović

Katedra za rimsko pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019./2020.

NASLJEDNO PRAVO

UVOD; INTESTATNO, TESTAMENTARNO I NUŽNO NASLJEDNO PRAVO

FAZE RAZVOJA NASLJEDNOG PRAVA U RIMU

NASLJEDNO PRAVO - skup pravnih pravila koja uređuju prijelaz ostaviteljevih pravnih odnosa na druge osobe

U OBJEKTIVNOM SMISLU

Pravna pravila kojima se
uređuju
imovinskopravni
odnosi poslije smrti

U SUBJEKTIVNOM SMISLU

Pravo nasljednika
da stupi u imovinskopravne
odnose umrloga
(pravo nasljeđivanja)

NASLJEDNO PRAVO – OSNOVNI POJMOVI

- Ostavitelj (*DE CUIUS* ili *DEFUNCTUS*) → OSTAVINA
- Nasljednik (*HERES*) → NASLJEDSTVO (*HEREDITAS*)

- NASLJEDNIK
- stupa u pravni položaj ostavitelja
- univerzalni sljednik (univerzalna sukcesija)
- stječe i prava i obveze (dugove) – u cijelosti ili u razmjernom dijelu ako ima više nasljednika

PRAVNE OSNOVE NASLJEĐIVANJA

1. INTESTATNO ili ZAKONSKO (*sucessio ab intestato*)
 2. TESTAMENTARNO ili OPORUČNO
 3. NUŽNO NASLJEDNO PRAVO
-
- Isključivost osnova nasljeđivanja (testamentarno ili intestatno)
 - *Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest.*
-
- Oporučno nasljeđivanje ima prednost pred zakonskim.

POVIJESNI RAZVOJ RIMSKOG NASLJEDNOG PRAVA OPĆENITO - *HEREDITAS I BONORUM POSSESSIO*

- Nasljedno pravo starog civilnog prava (osnova agnacija, *hereditas*)
- Nasljedni red po pretorskom ediktu (korigirano kognacijom, paralelno se daje *bonorum possessio* – posjed ostavinske mase čime nastaje usporedni sustav nasljeđivanja)
- Nasljeđivanje po carskom, predjustinijanskom pravu – postupno stapanje dva sustava
- Reforme Justinijanovog prava (u novelama) – jedan sustav nasljeđivanja

INTESTATNO NASLJEĐIVANJE – AKO JE OSTAVITELJ UMRO BEZ OPORUKE

1. NASLJEĐIVANJE PO CIVILNOM PRAVU

- Zakonik XII ploča – agnacija
- „Si intestato moritur, cui suus heres nec escit, adgnatus proximus familiam habeto. Si adgnatus nec escit, gentiles familiam habento.”
- I. *sui heredes* – *heredes necessarii*, stječu delacijom
- 2. *adgnatus proximus*
- 3. *gentiles*

- NEMA *SUCCESSIO GRADUUM* (unutar istog razreda) i *ORDINUM* (različiti razredi)
- vakantna ili ošasna imovina

2. NASLJEĐIVANJE PO PRETORSKOM PRAVU

- *BONORUM POSSESSIO sine tabulis ili ab intestato*

- *Praetor heredes facere non potest.*

- 1. *Unde liberi* – emancipirani sin uz dužnost *collatio bonorum*
- 2. *Unde agnati*
- 3. *Unde cognati* (do 6. stupnja)
- 4. *Unde vir et uxor* (supružnik iz braka *sine manu*)

- ima i *successio graduum i ordinum*

REFORME CARSKOG DOBA

- Nasljedna prava majke i djece koji su kognati, ne i agnati:
- *Senatus consultum Tertulianum*
 - majka se, ako ima *ius liberorum*, poziva na nasljedstvo svoje djece (zakonite i vanbračne) ispred agnata
- *Senatus consultum Orphitianum*
 - priznaje nasljedno pravo djece prema majci

3. JUSTINIJANOVO PRAVO

- 1) Prvi razred - descendentii (po muškoj i ženskoj liniji)
 - 2) Drugi razred - ascendentii s očeve i majčine strane (bliži isključuju udaljenije), punorodna braća i sestre – dijele na jednake dijelove *pro capita*
 - djeca ranije umrle braće i sestara – *in stirpes* po načelu reprezentacije
 - ako nasljeđuju sami ascendentii – *in lineas*
 - 3) Treći razred - polurodna braća i sestre (*consanguinei i uterni*) nasljeđuju *per capita*, a njihova djeca *per lineas*
 - 4) Četvrti razred - svi ostali pobočni rođaci (*collaterali*)
 - bliži isključuju daljnje (*successio graduum*), a svi jednako bliski nasljeđuju *per capita*
- U pomanjkanju svih ostalih rođaka nasljeđuje preživjeli bračni drug; udovica koja nije imala ni *dos* ni *parapherna* – dobiva uz druge nasljednike četvrtinu muževine imovine, a ako je nasljeđivala sa svojom djecom - *usufructus*

OPORUČNO NASLJEĐIVANJE

- OPORUKA - u rimskom klasičnom i Justinijanovom pravu jednostrani formalistički pravni posao za slučaj smrti koji sadržava oporučiteljevu razredbu posljednje volje kojom se postavlja nasljednik
- bitni sastojak - *HEREDIS INSTITUTIO* - imenovanje nasljednika
- na početku oporuke u točno određenoj svečano propisanoj formi

OBLICI OPORUKE – POVIJESNI RAZVOJ

- 1. *TESTAMENTUM COMITIIS CALATIS*
- 2. *TESTAMENTUM IN PROCINCTU*
- 3. *MANCIPATIO FAMILIAE* - *gesta per aes et libram* - *familiae emptor* fiducijarno se obvezao da će nakon smrti ostavitelja ostavinu prenijeti na osobe koje mu je ostavitelj označio.
- 4. *TESTAMENTUM PER AES ET LIBRAM* - noviji oblik - *nuncupatio* - imenovanje nasljednika; *libripens* i *familiae emptor* postaju svjedoci; *TABULAE TESTAMENTI*
- 5. *BONORUM POSSESSIO SECUNDUM TABULAS* (PRETORSKA OPORUKA) - pretor daje *bonorum possessio* uz pismenu oporuku koja je imala svih sedam pečata svjedoka bez obzira na mancipaciju

OBLICI OPORUKE – POVIJESNI RAZVOJ

- OPORUKE JUSTINIJANOVOG PRAVA
- 6. PRIVATNE OPORUKE - mogu biti pisana i usmena; pisana - holografška (vlastoručno napisana i potpisana) ili alografška (diktirana i vlastoručno potpisana); *testamentum militis*
- 7. JAVNE OPORUKE - svečano očitovanje na zapisnik kod suda ili kurije ili predajom pismene oporuke na čuvanje carskoj kancelariji

TESTAMENTI FACTIO ACTIVA I PASSIVA

- *TESTAMENTI FACTIO ACTIVA* - sposobnost praviti testament; imaju samo rimski građani; nemaju nedorasli, duševno bolesni, rasipnici, gluhonijemi, *intestabiles*, apostate
- morala postojati u času pravljenja oporuke pa sve do smrti
- razlog za *fictio legis Corneliae*!

- *TESTAMENTI FACTIO PASSIVA* - sposobnost biti oporukom imenovan za nasljednika
- morala je postojati u trenutku času pravljenja oporuke, delacije pa do prihvata nasljedstva

- pasivnu testamentifikaciju nisu imali *personae incertae* (postumi, kolektivi i zajednice)
- *incapacitas* (nesposobnost)- mogu biti imenovani u oporuci nasljednicima, ali ne mogu steći nasljedstvo; prema Augustovim ženidbenim zakonima *caelebes* (*neženje*) ne mogu steći ništa, *orbi* (bez djece) samo pola
- *indignitas* (nedostojnost)- mogu biti i imenovani i steći, ali ne i zadržati, uzima im fisk

SADRŽAJ OPORUKE, IMENOVANJE NASLJEDNIKA I SUPSTITUCIJE

- Imenovanje nasljednika – na početku oporuke
- Više nasljednika bez određenih dijelova – jednaki dijelovi

- oporučne supstitucije – ako prvoimenovani nasljednik ne postane nasljednik:
 - 1. VULGARNA SUPSTITUCIJA
 - 2. PUPILARNA SUPSTITUCIJA - ako sin (koji je prvoimenovani nasljednik) umre prije doraosti
 - 3. KVAZIPUPILARNA SUPSTITUCIJA – imenovanje zamjenskog nasljednika duševno bolesnom descendentu

NIŠTAVOST I OPOZIVOST OPORUKE

- Oporuka je bila ništava (*testamentum nullum*):
 - A) ako oporučitelj nije imao aktivne testamentifikacije,
 - B) ako nije imala propisanu formu, ili
 - C) ako su bile povrijeđene kakve druge bitne norme s obzirom na sadržaj oporuke
- oporuka valjana po civilnom pravu - može biti naknadno oborena različitim civilnim i pretorskim sredstvima, *querella* etc.
- oporuka je opoziva – do časa smrti
- u civilnom pravu opoziv sačinjavanjem nove oporuke koja bi u cijelosti dokidala raniju

KODICILI

- KODICILI - posebne isprave koje su se sastavljale uz oporuku u kojoj bi se navele takve odredbe koje nisu ulazile u oporuku
- nema forme, ali se traži *testamenti factio activa* – nema imenovanja nasljednika (razlika prema oporuci)
- zaštita od Augusta
- kodicili *testamentarii* i *ab intestato*

- u Justinijanovom pravu za kodicil se traži pet svjedoka, a moglo je postojati i više kodicila te bi kasniji dokidao raniji samo ako bi bili proturječni

- KODICILARNA KLAUZULA - njome se očituje da oporuka ima vrijediti kao kodicil ako se ne bi mogla (npr. zbog pomanjkanja potrebne forme) održati na snazi kao oporuka

FORMALNO I MATERIJALNO NUŽNO NASLJEDNO PRAVO

■ FORMALNO

- *sui heredes* – mora ih ostavitelj u oporuci postaviti za nasljednike ili izričito lišiti nasljedstva (*exheredatio*); *filius familiae* izričito, ostali *inter ceteros*
- pretor je proširio na sve *liberi* - *bonorum possessio contra tabulas* u visini djela koji bi mu pripao da nije bilo oporuke

■ MATERIJALNO

- centumvirski sud - ostavitelj mora dio svoje ostavine (*legitima portio*) ostaviti bližim srođnicima
- iznasljeđivanje dopušteno samo kada postoje opravdani razlozi; *querella inficiosi testamenti*

MATERIJALNO NUŽNO NASLJEDNO PRAVO

- nužni nasljednici – descendent i ascendent, braća i sestre (te polubraća i polusestre po ocu ako *turpis* nasljednik)
- *querella infficiosi testamenti*:
- 1. najbliži intestatni nasljednik kojem nije ostavljena $\frac{1}{4}$ intestatnog dijela (*portio debita*) bez tereta ima pravo zahtijevati svoj cijeli intestatni dio
- 2. oporuka ostaje na snazi u onom dijelu u kojem nije pobijena – iznimka od načela „*Nemo pro parte testatus, ...*”
- Justinijan – *querella inofficiosi testamenti* – nasljednik nije dobio ništa; *actio ad supplendam legitimam* – traži se nadopuna do visine svog nužnog djela
- *Novella* 18. (536.) – nužni dio je $\frac{1}{2}$ intestatnog ako je intestatni dio manji od $\frac{1}{4}$ ostavine, a $\frac{1}{3}$ ako veći
- *Novella* 115. (542.) – spojeno formalno i materijalno nužno nasljedno pravo; *exhereditio* – taksativno navedeni razlozi, moraju biti navedeni u oporuci, dokazuje ih nasljednik

HVALA NA POZORNOSTI!

- Pitanja za ponavljanje:
- 1. Može li se steći istodobno na temelju zakona i oporuke?
- 2. Tko pripada pod nasljedni red *unde liberi* pod kojom pretpostavkom?
- 3. Što je oporuka?
- 4. Objasnite funkciju *tabulae testamenti* i značenje ove faze za daljnji razvoj oporuke.
- 5. Što je i kada moraju postojati *testamenti factio activa i passiva*?
- 6. Kako se može opozvati oporuka?
- 7. Objasnite razliku formalnog i materijalnog nužnog nasljednog prava.
- 8. Koliko će dobiti nužni nasljednik ako uspije s *querella inofficiosi testamenti*?
- 9. Kada se koristi *querella inofficiosi testamenti*, a kada *actio ad supplendam legitimam*?